

11. Van Woerkom (I Marine)

De eerdergenoemde activiteiten van de Schut-groep in Rotterdam bestonden na mei 1940 natuurlijk niet meer, maar de leden ervan werden voor andere taken ingezet. Omstreeks mei 1940 werd Van Woerkom door Peulen en Van der Pluym in contact gebracht met Ratke, een alias van Kapitanleutnant Karl Conrad, die toen op een raderboot aan de Prins Hendrikkade in Rotterdam bivakkeerde; Van Woerkom kwam daar ook Looek weer tegen.¹

De oud-leden van de Schut-groep troffen elkaar geregeld in café Atlantic House aan het Westplein te Rotterdam.² Dit café doet denken aan een Café Atlantic, waar A.B. van Woensel werd gerekruteerd om als agent naar Engeland te varen.³ De volledige naam van dit café moet Café Restaurant Atlantic aan het Westplein 1 zijn geweest.⁴

De conciërge van de Hafenuberwachungsstelle, Nic Guldemond, had zich in het voorjaar van of medio 1942 moeten vervoegen bij een pand aan de Johan van Oldenbarneveltlaan te 's-Gravenhage; als huisnummer vermeldde hij 2, maar 1 is waarschijnlijker, omdat daar de Abwehr was gevestigd. Hij kreeg daar van een onbekend gebleven man⁵ het verzoek een zeeman te vinden die bereid was met een bootje naar Engeland te varen. Ter camouflage zouden ook enkele joden meevaren. Eén man was al gevonden en er werd toen een tweede gezocht. Deze tweede man moest daar gegevens gaan vergaren over in- en uitgaand scheepsverkeer; die gegevens moesten daarna worden genoteerd met geheime inkt. Nic Guldemond wilde niet, maar toen Van Woensel enkele dagen later vergeefs bij de Stelle aanklopte voor toestemming tot aanmonstering op een zeeschip, dacht Nic een kandidaat te hebben, geschikt of niet. Diezelfde dag nog zaten Guldemond, Van Woensel en de onbekende man in het café Atlantic, waar de laatste alles nog eens uitlegde. Van Woensel zou 300 gulden per maand gaan verdienen en zijn vrouw zou 500 gulden per maand ontvangen; bovendien zou er nog een bedrag worden gestort bij een bank in België.⁶ Van Woensel, zonder werk en geld, zag er wel wat in en stemde toe, omdat hij meteen 200 of 300 gulden handgeld zou krijgen. Daarop vertrok het gezelschap naar Köchling in de Calandstraat 24 (waar vóór de oorlog het Brits consulaat een pand had), waar dat geld werd uitbetaald.⁷ De dag erop kreeg Van Woensel echter koude voeten en trok zijn toezegging in. Het handgeld werd terugbetaald en Köchling was kwaad, omdat Van Woensel zijn adres had leren kennen.⁸ Conrad bleek ook kwaad te zijn, op Guldemond, omdat deze een slechte aspirant-agent had geleverd. Naar eigen zeggen heeft Guldemond geen geschikte kandidaten meer kunnen/willen vinden.⁹ Het café lijkt een ontmoetingsplaats te zijn geweest voor gelijkgestemde zielen, want het was daar dat Van Woerkom P.J. Schipper leerde kennen, een kapitein van de grote vaart die in 1933 lid van de NSB was geworden.¹⁰ Volgens Van Woerkom vertelde Schipper hem dat Conrad hem had gevraagd naar Groot-Brittannië over te steken om de stemming van de bevolking te peilen, welke goederen daar werden gedistribueerd, enzovoorts.¹¹ Hij vroeg Van Woerkom hem te vergezellen en deze stemde daarin toe. Als bewijs moesten ze een Britse krant mee terugnemen. Schipper ontkende in 1946 Van Woerkoms bewering.¹² De opdracht was 'om tot onder de Engelsche kust te varen en niet om naar Engeland zelf te gaan. Het was hun [die van Strauch en Conrad] dat wij berichten binnen brachten over de geallieerde scheepvaart, d.w.z. bijzonderheden omtrent convoien en de bewaking daarvan.' Het blijft dan de vraag of de Abwehr genoeg nam met dergelijke snel verouderde gegevens, want de informatie zou pas na de thuisvaart worden doorgegeven.

¹ AMJ CABR, J.A. Dijkstra. BNV-rapport van verhoor dd 28-2-1946 inzake Van Woerkom.

² AMJ CABR, J.A. Dijkstra. BNV-rapport van verhoor dd 28-2-1946 inzake Van Woerkom.

³ NA BNV, 2719. BNV-onderzoekingsrapport inzake N. Guldemond dd 6-6-1946.

⁴ *Algemeen adresboek van Nederland 1939*, p. 1230.

⁵ Ene Kapitanleutnant Clausen, Hausen, Houser of Claus, iets met de klank 'au'. Een foto van Strauch kwam Guldemond niet bekend voor, maar toch is dit de meest waarschijnlijke kandidaat.

⁶ NA BNV, 2719. BNV-PV dd 3-5-1946, verhoor Van Woensel.

⁷ (toevoeging EV): *Joseph Köchling, die elders nog ter sprake komt, was een rekruteur voor I Marine. Voor de oorlog was hij zowel in België als in Nederland actief.*

⁸ Van Woensels verhaal raakte overigens pas in 1944 binnen de illegaliteit bekend. NA BNV, 2719. BNV-PV dd 3-5-1946, verhoor Van Bochove.

⁹ Ook de hem bekende Paul Olsen wilde niet. Guldemond was in januari 1941 met stamboekno 124915 lid van de NSB geworden; eind september 1943 werd hij uitgeschreven. Omdat hij in het voorjaar van 1942 opzettelijk in tijd van oorlog de vijand hulp had verleend, ic rekrutering van Van Woensel, werd hij in februari 1948 veroordeeld tot zes maanden voorwaardelijke gevangenisstraf. NA CABR, 70060. Cartotheekkaart NSB; beschikking dd 18-2-1948.

¹⁰ AMJ CABR, P.J. Schippers. PV dd 28-2-1946, verhoor Schipper.

¹¹ AMJ CABR, J.A. Dijkstra. BNV-rapport van verhoor dd 28-2-1946 inzake Van Woerkom; BNV-onderzoekingsrapport, ongedateerd [april 1946], inzake Van Woerkom. Van Woerkom herhaalde zijn bewering enkele maanden later. AMJ CABR, J.A. Dijkstra. PV dd 3-7-1946, verhoor Van Woerkom.

¹² AMJ CABR, J.A. Dijkstra. PV dd 20-7-1946, verhoor Schipper.

Ook Strauch herinnerde het zich anders.¹³ Conrad had hem gevraagd – Strauch noemde 1942 als jaartal, maar hij vergiste zich hoogstwaarschijnlijk – of hij iemand wist die bereid was vanuit Vlissingen een vissersvaartuig te varen om op de Noordzee gegevens te vergaren over de scheepvaart. Voor dat schip had Conrad al een bemanningslid: zijn agent Van Woerkom. Strauch herinnerde zich na Conrads vraag ene Piet Schipper, iemand met wie hij eind 1939 kennis had gemaakt. Schipper verklaarde dat Van Huijstee en Strauch hem eind oktober, begin november¹⁴ 1939 hadden benaderd met de vraag of hij een visserijrederij wilde exploiteren.¹⁵ Schipper vertelde omstreeks april/mei 1939 voor een walbetrekking te hebben gesolliciteerd bij directeur Alph van de Nordsee-Fischerei Gesellschaft te Cuxhaven.¹⁶ Hij had Alph enkele jaren daarvoor in Engeland ontmoet en Schipper meende dat deze een zwager was van Strauch: op die manier zou Strauch Schipper hebben leren kennen.¹⁷ Schippers voorstel inzake de rederij werd echter niet meer gerealiseerd. Het lijkt gerechtvaardigd te veronderstellen dat die ontmoeting destijds plaatsvond in het kader van Strauchs toenmalige activiteiten voor I Marine van Ast Wilhelmshaven; het is bekend dat de Abwehr intensief gebruik maakte van Duitse instellingen en firma's voor de vergaring van gegevens. Het is niet uitgesloten dat Schipper zich niet realiseerde van doen te hebben met de Abwehr. Daar staat echter de verklaring van een buitenstaander tegenover die helaas niet uit andere bron kon worden bevestigd. Een in Bloemendaal wonende vrouw vertelde midden 1945 enkele maanden daarvoor toevallig een Kapitanleutnant Konrad te hebben ontmoet.¹⁸ Deze man, het moet haast wel Karl Conrad zijn geweest, vertelde de dag ervoor in Bloemendaal op bezoek te zijn geweest bij mevrouw Schipper om haar een maandelijkse toelage te brengen. 'Konrad vertelde verder, dat de man van Mevrouw Schipper sinds 1933 als spion voor Duitsland optrad. Eerst was hij door de Duitsers naar Ierland gestuurd, doch op een gegeven moment werd het daar te gevaarlijk voor hem en had hij de wijk moeten nemen.' Als verklaring voor Conrads spraakzaamheid opperde ze dat deze erg nerveus was geweest.¹⁹ Schippers vrouw vertelde omstreeks augustus 1937 in Ierland te zijn gaan wonen, waar haar man werk kreeg in de visserij. Ze keerden in december 1938 naar Nederland terug. Hoe het ook zij, na overleg met Schipper bracht Strauch hem in contact met Conrad, evenals Schipper bekend met de zeevaart: volgens Schipper was Conrad vroeger kapitein geweest op de weekboot Keulen-Londen.²⁰

In juli of augustus 1940 hebben Schipper en Van Woerkom één reis gemaakt.²¹ Ze vertrokken met een klein motorschip uit Hoek van Holland, maar keerden al spoedig terug omdat Van Woerkom bang was dat het bootje niet zeewaardig was. In 1947 omschreef Schipper het schip als een 'klein open Zuiderzeebottertje, totaal verrot en waardeloos, voorzien van een Ford-automotor'.²² Het is niet plausibel dat Conrad, bekend als hij was met schepen, zo'n gammel bootje zou hebben gekozen voor een reis naar de Engelse kust over een zee die hij zelf van nabij had meegemaakt. Er waren toen betere schepen te vinden en het lijkt er veel op dat Schipper het belang van de onderneming wilde kleineren.

Schipper werd na zijn reis met Van Woerkom ingeschakeld in Strauchs vissersvloot, waarover zo dadelijk meer. Strauch kon een viertal marconisten, waaronder Van Woerkom, van Conrad overnemen; zij gingen eind 1940 varen.²³

Omstreeks april 1941 reisden Strauch en Schipper naar Parijs om daar een Spaans visum voor Schipper te halen; deze had zich bereid verklaard als agent onder het mom van een bonafide Engelandvaarder naar Engeland te reizen. Bij de Frans-Spaanse grens namen ze afscheid. Enkele dagen later keerde Schipper terug naar Nederland, omdat hij geen visum

¹³ AMJ CABR, W.A.J. Maarleveld. PV dd 7-12-1947, verhoor Strauch.

¹⁴ AMJ CABR, A.M.J. van Huijstee. PV dd 20-7-1946, verhoor Schipper.

¹⁵ AMJ CABR, J.A. Dijkstra. PV dd 3-7-1946, verhoor Schipper.

¹⁶ AMJ CABR, P.J. Schipper. PV dd 28-2-1946, verhoor Schipper.

¹⁷ Er bestond geen familierelatie: Strauchs oom O. Flohr was president-commissaris van Alphs firma. AMJ CABR, P.J. Schipper. PV dd 20-11-1947, verhoor Strauch. Schipper zou Alph omstreeks september/oktober 1940 opnieuw ontmoeten, dit keer in gezelschap van Leendert Parlevliet.

¹⁸ AMJ CABR, P.J. Schipper. PV dd 31-7-1945, verhoor A. Emig-Sluyter. Ze was gehuwd met E.L. Emig, directeur van de Montaan Metaalhandel nv te Amsterdam. Via C.A. Beijer kende ze meerdere medewerkers van de Abwehr. AMJ CABR, G.B.A. van Reede. PV dd 14-6-1946, verhoor A. Sluyter.

¹⁹ Volgens Schippers vrouw heeft Strauch haar maandelijks 300 gulden doen toekomen, deels via zijn chauffeur en deels per postwissel met als afzender Doktor Rudi (een alias van Strauch); deze uitkering bleef tot omstreeks januari 1945 bestaan. AMJ CABR, P.J. Schipper. PV dd 21-6-1946, verhoor M.A. de Vries.

²⁰ AMJ CABR, F.C.H. Strauch. PV dd 28-2-1946, verhoor Schipper.

²¹ AMJ CABR, J.A. Dijkstra. PV dd 3-7-1946, verhoor Van Woerkom. Volgens Schipper vond de reis plaats in augustus of september 1940. AMJ CABR, P.J. Schipper. Brief dd 1-2-1947 van Schipper.

²² AMJ CABR, P.J. Schipper. Brief dd 1-2-1947 van Schipper.

²³ * De anderen waren Van Rijn uit Antwerpen, Pluis uit Rotterdam en Goemans uit 's-Gravenhage.

voor Portugal had weten te krijgen. Schipper zelf vertelde opdracht te hebben gekregen in Lissabon contact te zoeken met de bemanning van Nederlandse schepen en te trachten die over te halen naar Nederland terug te keren.²⁴ Schipper had van een onbekende professor in de Slavische talen in München onderricht gekregen in het gebruik van geheime inkt.²⁵ Onbekend is wanneer dat precies plaatsvond, maar het duidt toch op een geplande agentenrol.

Tijdens een reis in het kader van Strauchs vissersvloot in maart 1942 werd Schippers schip – dit was de in Hansweert gekochte Ariël, een snelle motorboot met de registratie IJmuiden 209²⁶ – door de bemanning overmeesterd en naar Engeland gevaren; zelf belandde hij via de Patriotic School in Camp 020.²⁷ Schipper was daar al bekend. Het toeval wilde namelijk dat K.H. Schilp in september 1941 naar Engeland was gevaren; in februari 1942 ging hij daar bij de Centrale Inlichtingsdienst werken.²⁸ Bij enkele van zijn eerdere pogingen had hij hulp gekregen van Schipper, maar vertrouwen deed hij hem niet. In Londen kon Schilp over hem verklaren: ‘a. dat hij met Duits kapitaal werkte; b. dat hij een volgeling was van *Strauch*, die een bekende afweeraagent was; c. dat ik wist, dat hij in Spanje of Lissabon was geweest, terwijl hij had opgegeven, dat hij uit IJmuiden was vertrokken naar Hamburg. Door een toeval wist ik, dat hij dat [contact]adres in Lissabon had.’ Persoonlijk heeft Schilp alleen een kompas – op zich een onmisbaar instrument voor een Engelandvaarder – van Schipper gekregen, alhoewel hij het anders verwoordde: ‘Het enige, dat ik *Schipper* afhandig heb gemaakt, was een kompas.’²⁹ Voor de Parlementaire Enquête Commissie brak Pinto nog een lans voor Schipper: ‘Hij heeft meer goedge-daan dan hij gezondigd heeft.’³⁰ Strauch zelf lag in maart 1942 in een Berlijns ziekenhuis, zodat hij niets kon vertellen over Schippers reis, maar zijn plaatsvervanger in die tijd, Oberleutnant Erich Bücking, vertelde dat Schipper met zijn hulp naar Engeland was overgestoken, ‘teneinde bij terugkomst waardevolle inlichtingen te kunnen verstrekken.’³¹ Schippers ware intenties konden na de oorlog niet worden achterhaald; had hij de Duitsers bewust iets op de mouw gespeld? Zijn vooroorlogse activiteiten blijven tegen hem spreken.

Een van de opvarenden van Schippers boot was Arthur Pay.³² Pay, we noemden hem al onder *Agenten naar de overkant* ‘Maart 1942: Pay’ was voor de oorlog slagwerker geweest in een band in Rotterdam; hij kende leden van de Schut-groep. Schipper vertelde Pay in 1939 in een cabaret te hebben leren kennen.³³ Pay’s vader was een Brit geweest die bij de Bauxiet-maatschappij in Paramaribo had gewerkt.³⁴ Later verhuisde Arthur naar Nederland en werd chauffeur; weer later maakte hij als matroos vier reizen op de Simon Bolivar. Als drummer toerde hij met een band in diverse Europese landen; in Egypte speelde de band nog voor koning Farook. Volgens Theo van der Pluym was Pay na een seincursus naar Engeland vertrokken om daar te spioneren.³⁵ Na Pay’s oversteek in maart 1942 kreeg zijn verloofde, totdat ze dodelijk verongelukte, maandelijks 80 gulden overgeschreven van een bank in Brussel.

Strauchs vissersvloot

Eind december 1940, begin januari 1941 vond een ontmoeting plaats tussen de twee NSB’ers en oud-stuurlieden J.A. Dijkstra en W.A.J. Maarleveld.³⁶ Deze laatste vertelde Dijkstra over een goed betaalde baan bij de Hafenuberwachungsstelle in Amsterdam. Gezamenlijk bezochten ze daar de NSB’er J.D. Vader – een luitenant ter zee 2 van de Koninklijke

²⁴ AMJ CABR, J.A. Dijkstra. PV dd 3-7-1946, verhoor Schipper.

²⁵ AMJ CABR, F.C.H. Strauch. PV dd 28-2-1946, verhoor Schipper.

²⁶ AMJ CABR, P.J. Schipper. PV dd 8-4-1947, verhoor J. de Nobel; PV dd 28-2-1946, verhoor Schipper. In 1940 stond de Sursum Corda I als IJmuiden 209 geregistreerd, maar nadat het schip begin 1941 op het strand van Texel was gelopen, werd deze registratie overgeschreven naar de Ariël.

²⁷ AMJ CABR, W.A.J. Maarleveld. PV dd 13-2-1948, verhoor Schipper. \ Bezemer, *Geschiedenis van de Nederlandse Koopvaardij in de Tweede Wereldoorlog*, I, p. 237-238.

²⁸ Schilp in *PEC* 4C II, p. 1029- \ Kluiters, *De Nederlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten*, p. 390.

²⁹ Schipper omschreef het anders: ‘Ik kon gelukkig op 29 of 30 Juli 1941 een speciaal klein vloeistofkompas, een zeekaart, nieuw zeildoek en nog iets geven [...] onmisbare, niet te koop zijnde, dingen.’ AMJ CABR, P.J. Schipper. Brief dd 1-2-1947 van Schipper.

³⁰ Pinto in *PEC* 4C II, p. 1582.

³¹ AMJ CABR, P.J. Schipper. PV dd 20-11-1947, verhoor Strauch.

³² AMJ CABR, J.A. Dijkstra. PV dd 20-7-1946, verhoor Schipper.

³³ AMJ CABR, J.A. Dijkstra. PV dd 20-7-1946, verhoor Schipper.

³⁴ NA MvO Londen, 2209. Verslag verhoor Pay dd 13-4-1942.

³⁵ AMJ CABR, J.A. Dijkstra. PV dd 26-4-1946, verhoren W.J. van der Pluym, W. Hollenga en Van Woerkom.

³⁶ AMJ CABR, J.A. Dijkstra. PV dd 14-6-1946, verhoor Dijkstra; PV dd 7-6-1946, verhoor Joppe.

Marine Reserve die daar in juli 1940³⁷ was gaan werken – die hen aanbood weer te gaan varen, op de vissersvloot. Aan boord van hun schepen zouden zendontvangers worden geïnstalleerd om gegevens naar Hilversum te verzenden over bijvoorbeeld de positie van drijvende mijnen, mijnenvelden, konvoeien enzovoorts.³⁸ Dijkstra nam toen ontslag bij de levensverzekeringsmaatschappij Amstleven te Amsterdam en ongeveer in februari 1941 volgde hij een door Schultz (alias Jap) en Zebralla gegeven Abwehr-seincursus in de Cornelis Jolstraat in Scheveningen.³⁹ Gedurende twee en een halve maand oefende hij dagelijks een tot anderhalf uur het seinen en opnemen; hij verdiende toen 10 gulden per dag.

Andere cursisten waren Hendrik van Doorn, Benjamin (Bob) Joppe en Willem Maarleveld. Omdat Joppe tijdens de opleiding ziek werd, kon hij de cursus niet afmaken. Midden 1941⁴⁰ kon hij bij Vader komen werken die in april van dat jaar van Amsterdam naar IJmuiden was verhuisd. In februari of maart 1942 werd hij door Strauch aangesteld als organisator van de varende agenten; hij ging toen 200 gulden per maand verdienen. Omdat hij in een van zijn verhoren een goede beschrijving gaf van zijn werkzaamheden, citeren we daar een gedeelte van.

‘a. Ik stelde een dienstregeling samen voor de vertrouwensmannen en regelde alle noodzakelijke dingen.

b. De vertrouwensmannen die moesten uitvaren werden vier en twintig uur voor het vertrek daarvan door mij op de hoogte gesteld.

c. Op den dag van vertrek, nadat alles klaar was en de vertrouwensman zich aan boord van het schip bevond, telefoneerde ik, gebruikmakend van een Weermachtslijn, naar Hilversum, het moederstation voor de zend- en ontvangtoestellen, en vroeg instructies.

d. Hilversum gaf dan de navolgende instructies:

1. De roepteekens die door de vertrouwensmannen gebruikt moesten worden.

2. De roepteekens die door Hilversum gebruikt zouden worden.

3. De frequenties (kwartsen) [kristallen] waarmee de vertrouwensman zich op de reis moest bedienen.

4. De juiste tijd waarop de vertrouwensman zijn eerste proefuitzending vanuit het schip moest verzenden, terwijl het nog voor anker in de haven van IJmuiden lag.

5. Welke code-letter gebruikt moest worden.

e. Na de proefuitzending vertrok dan de boot en stelde ik hiervan Hilversum telefonisch in kennis.

Tijdens de reis moest de vertrouwensman ieder bericht dat hij naar Hilversum uitzond opteekenen. Alle berichten ook de weerberichten werden gecodeerd aan de hand van de codelijst welke zich in de zendkoffer bevond. Over het algemeen vonden deze uitzendingen driemaal per dag plaats, behalve wanneer de vertrouwensman iets bijzonders moest rapporteren. In dit geval kon de vertrouwensman iedere tijd die hij wilde uitzenden.

Buiten de weerberichten liepen deze weerberichten over geallieerde convoeien, het aantal schepen, de snelheid, de tijd waarop en de plaats waar men de geallieerde convoeien in de gaten kreeg, het aantal vliegtuigen wat overvloog, de nadering van snelle motorboten enz.

Wanneer een schip in IJmuiden terugkeerde stelde ik Hilversum hiervan telefonisch in kennis en rapporteerde eventuele bijzonderheden, zoals het aan boord hebben van deelen van verongelukte vliegtuigen enz. Daarna typte ik de rapporten van de vertrouwensmannen en stuurde deze in drie-voud over de post naar het adres van Strauch, te Overveen, aan de Lombart Petrilaan. Ook maakte ik wekrapporten op van het vertrek en de aankomst van de schepen met een vertrouwensman.⁴¹

In 1942 ging Bob Joppe naar eigen zeggen via Jan de Pagter gegevens over Strauchs vissersvloot verstrekken aan de illegaliteit (zoals agenten-rapporten, codes en sleutels, frequenties, uitzendtijden en vertrektijden der schepen).⁴² Toch verried hij in samenwerking met C.J.A.M. Vermeeren (alias Loos⁴³), een V-man van III F Ast Nederlande, in mei 1943

³⁷ AMJ CABR, W.A.J. Maarleveld. PV dd 13-2-1948, verhoor Vader. \ Vader werd tot tien jaar veroordeeld, waarbij het Hof hem ‘bijzonder zwaar heeft aangerekend, dat hij als officier van de Koninklijke Marine, gebonden door de eed van trouw aan H.M. de Koningin, tijdens de Duitse bezetting van Nederland hulp aan de vijand heeft verleend.’ AMJ CABR, J.D. Vader. Vonnis dd 22-7-1947.

³⁸ In maart 1941 werd Siegfried Kaufmann van Steins Referat li overgeplaatst naar IJmuiden voor de plaatsing van en voor het onderhoud aan de zendontvangers. AMJ CABR, P.J. Schipper. Brief dd 5-3-1946 van S. Kaufmann.

³⁹ Als andere adressen werden genoemd: de Johan van Oldenbarneveltlaan en de Alexanderkazerne aan de Van Alkemadelaan te 's-Gravenhage. AMJ CABR, J.A. Dijkstra. PV dd 4-7-1946, verhoor Ment Grootveld; PV dd 2-7-1946, verhoor Van Es.

⁴⁰ In een verhoor noemt Joppe januari 1941 als datum van indiensttreding (in een eerder verhoor was het eind 1941); Vader noemde april 1941 als datum. AMJ CABR, W.A.J. Maarleveld. PV dd 13-2-1948, verhoor Joppe; CABR, J.A. Dijkstra. PV dd 6-7-1946, verhoor Vader; PV dd 7-6-1946, verhoor Joppe.

⁴¹ AMJ CABR, J.A. Dijkstra. BNV-PV dd 7-6-1946, verhoor Joppe.

⁴² AMJ CABR, J.A. Dijkstra. BNV-PV dd 7-6-1946, verhoor Joppe; vonnis dd 22-7-1947. \ AMJ CABR, B. Joppe. Vonnis dd 4-1-1950; KB van 26-6-1956, no 55; doorslag advies dd 5-6-1956 van gevangenisdirecteur te Leeuwarden.

⁴³ Vermeerens alias is uit: AMJ CABR, H. Koehler. PV dd 18-12-1947, verhoor Damen.

een aantal aspirant-Engelandvaarders.⁴⁴ De rechter achtte het bewezen verklaarde een ‘dermate gewetenloos verraad ten nadele van loyale landgenoten’ dat niet met oplegging van tijdelijke gevangenisstraf kon worden volstaan: Joppe kreeg levenslang. Begin juni 1956 adviseerde de gevangenisdirecteur in Leeuwarden gratie te verlenen wegens onherstelbare ziekte en achteruitgaande toestand. Op 26 juni 1956 werd Joppe het niet geëxecuteerde deel van zijn levenslange gevangenisstraf kwijtgescholden; hij overleed op 2 oktober van dat jaar.

Vermeeren werd begin september 1944 nog als linecrosser naar Antwerpen uitgezonden; volgens hem heeft hij die stad echter niet bereikt.⁴⁵ In juli 1944 had de NSB besloten hem als lid te ontslaan wegens ‘in beschonken toestand onverantwoordelijk gebruik van het vuurwapen, waardoor een volksgenoot ernstig letsel werd bezorgd.’ Hij had als NSB’er, maar vooral door zijn rol als verrader, reden voor het dragen van een vuurwapen. Op 15 januari 1945 werd er een aanslag op hem gepleegd; ondanks zes kogelwonden overleefde hij die.⁴⁶ Half april 1945 werd hij door Bulang aan Schramms R-Netz toegevoegd; mogelijk werd hij in dat kader op 4 mei 1945 naar Meldekopf Alkmaar gestuurd.

Vermeeren werd op 14 december 1946 bij twee afzonderlijke sententies ter dood veroordeeld.⁴⁷ In cassatie tegen deze sententies werd de zaak IJmuiden op 9 juli 1947 verwezen naar het Hof te Arnhem, terwijl de beslissing in de zaak Hilversum bij uitspraak van 9 juni 1947 werd aangehouden. Het Hof te Arnhem veroordeelde Vermeeren op 17 maart 1948 opnieuw tot de doodstraf, maar in cassatie werd de zaak op 23 juni 1948 verwezen naar het Hof te ’s-Hertogenbosch, terwijl de zaak Hilversum wederom werd aangehouden. Het Hof te ’s-Hertogenbosch veroordeelde hem op 12 oktober 1948 tot vijftien jaar gevangenisstraf. De procureur-fiscaal tekende daartegen op 14 oktober 1948 cassatie aan, maar op 4 januari 1950 werd Vermeeren toch veroordeeld tot vijftien jaar gevangenisstraf en voor de zaak Hilversum tot levenslang. Bij Koninklijk besluit van 6 augustus 1959 werden zijn straffen omgezet in één gevangenisstraf van 24 jaar; in 1961 mocht hij de gevangenis verlaten.⁴⁸ Onder *R-Netz-agenten van FAK 60 M ‘Van Pelt’* zal zijn naam nogmaals vallen.

Dijkstra ging na zijn opleiding varen op de IJmuiden 111, waarmee hij 100 gulden per week verdiende (bij de levensverzekeringsmaatschappij had hij 100 gulden per maand verdiend). Twee weken later werd dat verhoogd tot 150 per week, omdat hij nu ook tweemaal per dag weerberichten moest doorgeven: luchttemperatuur, luchtdruk, windrichting, windsterkte, zicht, bewolking, wolkenplafond, zeevang, deining en positie.

In juli 1941 stelde Maarleveld voor met Dijkstra een zekere Van Poppel in de Utrechtsestraat in Amsterdam te bezoeken.⁴⁹ Van Poppel, de hoofdpersoon in een voorgaand hoofdstuk, was op de hoogte van Strauchs activiteiten en stelde hen voor zich voor écht werk in te zetten. Ze konden na een seinopleiding in Parijs scheepsofficier worden op een van de grote vrachtschepen die vanuit Canada voeren, en maandelijks zo’n 800 tot 1.000 gulden verdienen. Ze gingen er niet op in. Toch namen ze in januari 1942 wederom deel aan een door Van Poppel georganiseerde bijeenkomst van zo’n vijftien zeelieden. Van Poppel zocht vrijwilligers om schepen te bemannen die vanuit België naar Engeland zouden varen om daar agenten af te zetten. Ze zouden wel een sabotage-cursus in Duitsland moeten volgen. Niemand volenteerde.⁵⁰

Tijdens een reis in augustus 1942 werd de IJmuiden 203 van Maarleveld gebombardeerd en het schip zonk.⁵¹ De schipper Okke Wezelman en drie bemanningsleden, waaronder Maarleveld, brachten het er levend vanaf, dankzij een houten vlot en een door het vliegtuig afgeworpen rubbervlot.⁵² Door een verwonding aan zijn been en geschokte zenuwen hield Maarleveld rust; in december 1942 vroeg en kreeg hij van Strauch ontslag.⁵³

Al in oktober 1941 werd er vanuit Engeland tegen Strauch geageerd.⁵⁴ BdS SS-Standartenführer Harster kreeg een

⁴⁴ Zie hiervoor Sierk Plantinga, De arrestatie van Engelandvaarders op 20 mei 1943 te IJmuiden, *De Schakel*, oktober 1999, januari 2000, april 2000 (no’s 83-85).

⁴⁵ M.G.A.G. Regoor jr vertelde dat Bodens op 7-9-1944 ene Kees Loos naar Antwerpen stuurde: dit zal betrekking hebben op Vermeeren. AMJ CABR, M.G.A.G. Regoor jr. Afschrift interrogation report dd 31-10-1944 inzake Regoor.

⁴⁶ AMJ CABR, C.J.A.M. Vermeeren. Ondervragingsrapport dd 21-5-1946 inzake Vermeeren; NSB-besluit dd 6-7-1944 inzake Vermeeren (stamboekno 128237).

⁴⁷ AMJ CABR, C.J.A.M. Vermeeren.

⁴⁸ Plantinga, De arrestatie van Engelandvaarders op 20 mei 1943 te IJmuiden.

⁴⁹ AMJ PolKab, P 223/47. Rapport dd 7-11-1942 over Dijkstra en Grootveld.

⁵⁰ De Engelsen concludeerden in hun rapport dat het bestaan van Van Poppel niet moest worden veronachtzaamd.

⁵¹ Maarlevelds voorgangers als marconisten waren ene Van Dijk en Leenhoven. AMJ CABR, J.A. Dijkstra. PV dd 1-7-1946, verhoor O. Wezelman.

⁵² AMJ CABR, O. Wezelman. PV dd 18-6-1946, verhoor A. Groen.

⁵³ Maarleveld werd tot zes jaar veroordeeld; bij KB van 16-1-1951, no 35, kreeg hij gratie. AMJ CABR, W.A.J. Maarleveld. PV dd 13-2-1948, verhoor Maarleveld; vonnis dd 8-4-1948; brief dd 22-1-1951 van Ministerie van Justitie.

⁵⁴ Al op 11-5-1941 had Radio Oranje vanuit Londen een ernstige waarschuwing uitgezonden van admiraal J.Th. Furstner; hij bezwoer Nederlandse vissersschepen niet buiten de Nederlandse zesmijlszone te vissen. Knap, *Forschungsstelle Langeveld*, p. 189.

brief van het hoofd Amt IV van het Reichssicherheitshauptamt in Berlijn waarin een deel van een tekst van een uitzending door de ‘Hetzsender’ Gustav Siegfried I werd geciteerd.⁵⁵ ‘Angeblich laufen sie dann mit einem Sendegerät als Aufklärer aus Ymuiden aus und heissen Y 223 oder 225. Im Wirklichkeit kümmern sie sich einen Dreck um Feindschiffe, Flugzeuge, Wetterdienste oder so einen Quatsch, sondern fischen Tag und Nacht fette Heringe und fette Dividenden für den Leutnant Strauch im Haag.’ Er werd om tekst en uitleg vòòr 11 november gevraagd. Het zal de verhouding Sicherheitsdienst-Abwehr niet positief hebben bevorderd en is daarmee een mooi voorbeeld van psychologische oorlogvoering.

In 1942 maakte Dijkstra nog enkele reizen op de botter Urk 143, samen met andere agenten als Maarleveld, Kees van Es en Kees van Eijk.⁵⁶ Reden was dat de met zendontvangers uitgeruste schepen naar de smaak van de Duitsers te dicht onder de kust bleven, meestal zo’n acht tot twaalf mijl, en bovendien verkeerde posities doorgaven. Dijkstra voer op diverse schepen. Op 29 augustus 1942 voer hij uit op de Katwijk 110 (de Gijsbert Karel van Hogendorp) met als schipper Pieter Grootveld. De dag erop werden hij en Grootveld overmeesterd door de bemanning onder leiding van Jacob de Mos en de kotter werd naar Engeland gevaren.⁵⁷ De Mos was via Grootveld in contact gebracht met de Abwehr.⁵⁸ Samen met Piet Grootveld, Grootvelds zoon, kreeg hij van Cleff seinles, zo’n drie weken in de Cornelis Jolstraat te Scheveningen, en daarna nogmaals drie weken aan de Johan van Oldenbarneveltlaan te ’s-Gravenhage. Via de Patriotic School belandden Grootveld senior en Dijkstra in Camp 020. De laatste was toen al door P.J. Schipper vermeld als een voor de Duitsers werkende agent.⁵⁹ Na de bevrijding werden ze naar Nederland overgebracht en berecht.⁶⁰

In december 1942 was er een bijeenkomst onder leiding van Strauch in Overveen.⁶¹ Aanwezig waren onder andere: Joppe, Maarleveld, Van Es, Van Eijk, Van Woerkom, de broers Hakkaart, Ment Grootveld met zijn broer Pieter Grootveld junior en Evert Leenhoven. Strauch uitte zijn ongenoegen over de aangehouden afstand tot de kust en beval die afstand te verdriedubbelen. Hierdoor nam het risico om door de Engelsen tot zinken te worden gebracht aanzienlijk toe. In de praktijk werd de limiet van dertig mijl daarom dan ook vrijwel nooit in acht genomen.

Naast de resultaten van het varende spionagenet was er een financieel voordeel. In samenwerking met reder Leendert Parlevliet werden belangrijke winsten gerealiseerd waardoor het erop leek dat financieel gewin het belangrijkste motief voor Strauch was. Voor de samenwerking met Parlevliet was de Maatschap Hoogzeevisscherij opgericht. Strauch had zijn aandelen daarin, en daarmee zijn aandeel in de winst, al in januari 1943 moeten afstaan aan de Abwehr.⁶² Over de grote winsten zei hij dat het ‘sprookjes’ waren. ‘De saldo van de winsten uit de drie jaren van mijn diensttijd is miniem en valt winst en verlies tegen elkaar weg.’

Volgens Van Woerkom had ook Theo van der Pluym een seincursus gevolgd in de Cornelis Jolstraat.⁶³ Begin 1941 werd hij als marconist aan boord geplaatst van de kotter Esbjerg 19 van de Deen Axel Lausen uit IJmuiden. Axel lag, toen de oorlog in Nederland uitbrak, met zijn schip in IJmuiden; de terugreis naar Denemarken had hij op dat moment in verband met het gevaar van mijnen niet ondernomen.⁶⁴ Door geldgebrek werd hij gedwongen een marconist aan boord te nemen. Van september tot november 1940 maakte hij in vier reizen met aan boord Cees van Rijn uit ’s-Gravenhage. Daarna was

⁵⁵ AMJ CABR, W.A.J. Maarleveld. Brief dd 23-10-1941 van RSHA aan Harster.

⁵⁶ AMJ CABR, J.A. Dijkstra. PV dd 14-6-1946, verhoor Dijkstra.

⁵⁷ Deze gebeurtenis wordt uitgebreid beschreven in Visser, *De schakel*, p. 147-; Van Beckum, *Oranjarahaven*, p. 35-43; Paul van Beckum, Scheveninger Jacob de Mos kaapte een kotter en voer naar de koningin, *Haagsche Courant*, 17-2-1990; Bruin; Van der Werff, *Vrijheid achter de horizon*, p. 108-110.

⁵⁸ NA MvO Londen, 2522. Verslag van verhoor inzake J. de Mos dd 1-10-1942.

⁵⁹ In Engeland werd hij ondervraagd door Torrey (alias Thompson) en lieutenant Springer (alias Sands). AMJ CABR, P. Grootveld sr. Rapport dd 17-9-1942 over verhoor inzake Grootveld en J. de Mos.

⁶⁰ Dijkstra werd tot twee en een half jaar veroordeeld. AMJ, CABR, J.A. Dijkstra. Vonnis dd 22-7-1947. \ O. Pinto van het BNV concludeerde in augustus 1945: ‘Hij [Grootveld senior] beschouwt zichzelf als een goed Nederlander, doch is en was m.i. noch pro-Duitsch, noch pro-geallieerd, maar uitsluitend pro familie Grootveld. [...] In ieder geval heeft deze man in mijne oogen niets meer misdaan dan honderdduizenden andere Nederlanders, die hunne zaken gedurende de bezetting met behulp van de Duitschers hebben voortgezet.’ Grootveld werd op 27-4-1946 in vrijheid gesteld en bij beslissing van 20-8-1946 onvoorwaardelijk buiten vervolging gesteld. AMJ CABR, P. Grootveld sr. Resumé, conclusie en aanbeveling dd 17-8-1945 van Pinto; brief dd 29-4-1946 van PRA Amsterdam aan BNV.

⁶¹ AMJ CABR, J.A. Dijkstra. PV dd 7-6-1946, verhoor Joppe.

⁶² AMJ CABR, J.A. Dijkstra. Proces-verbaal dd 25-7-1947, verhoor Edzard. \ Naar eigen zeggen droeg Strauch zijn aandelen in de loop van 1941 over aan de Abwehr; vanaf 1-1-1942 werden de eventuele winstuitkeringen overgedragen. AMJ CABR, W.A.J. Maarleveld. PV dd 7-12-1947, verhoor Strauch.

⁶³ AMJ CABR, J.A. Dijkstra. PV dd 3-7-1946, verhoor Van Woerkom.

⁶⁴ AMJ CABR, J.A. Dijkstra. PV dd 25-7-1946, verhoor Lausen; PV dd 1-7-1946, verhoor O. Børge.

een ander schipper aan boord van de E 19. Om die reden zal hij Van der Pluym niet hebben gekend, maar ook Lausens opvolger noemde Theo niet als marconist. In de visperiodes van maart 1941-, en van maart 1942 tot juli 1942 was C. van Rijn weer aan boord als marconist. Lausen verklaarde na de oorlog zich niet bewust te zijn geweest dat hij de Abwehr medewerking had verleend. We moeten aannemen dat Van Woerkom zijn eigen rol aan boord van de IJmuiden 209 begin 1941 aan Van der Pluym toeschreef.⁶⁵ Nog steeds volgens Van Woerkom had Theo in 1942 een zender in Hoek van Holland om als R-Netz-agent te gaan fungeren. Theo van der Pluym overleed op 20 oktober 1943 te Bloemendaal.⁶⁶

Ook zijn broer Willy van der Pluym kende een groot deel van de Schut-groep-leden. Door de zwarte handel kwam hij in aanraking met anderen die in dit boek figureren en daarvoor gaan we even terug in de tijd. Onder *Inleiding* 'Uniformsmokkel' hebben we gezien hoe Abraham van Olst Gemmeke en Gerken van de Abwehr had leren kennen. Een andere kennis van hem, Herman Rosenbach, had hij in de jaren twintig leren kennen via de zwemvereniging Het IJ.⁶⁷ Rosenbach was begin 1933 lid geworden van de NSB – het was toen helemaal nog niet vreemd dat een jood daar lid van was – en bleef dat naar eigen zeggen tot omstreeks juni 1940.⁶⁸ Voor de oorlog was hij in Amsterdam vertegenwoordiger geweest van Duitse fabrieken, voornamelijk op het gebied van rubberartikelen. Deze bron van inkomsten droogde op en hij zocht naar andere mogelijkheden. Via Van Olst probeerde hij bijvoorbeeld Olij – we kwamen deze tegen onder *Agenten naar de overkant* 'Begin 1941: Karl' – een partij dekens te verkopen, maar de transactie ging uiteindelijk niet door. Rosenbach genoot op de een of andere manier bescherming, aangezien hij toestemming had geen ster te dragen; hij behoorde in Nederland tot de achttien niet gesteriliseerde joden zonder ster.⁶⁹ Die toestemming was vermeld op zijn persoonsbewijs en de zwart gestempelde 'J' wees daarop; gesteriliseerde joden hadden een rode 'J' in hun persoonsbewijs.⁷⁰

Wie Rosenbach medio 1944 ook leerde kennen waren Willy van der Pluym en Benny van Beelen, de mislukte Engelandvaarder/agent. Hij werd vervolgens een van Bennies toeleveranciers, voornamelijk voor gereedschap.⁷¹ Samen met Willy van der Pluym verzorgde Rosenbach de levering van een aantal overalls aan de Wehrmacht, mogelijk zo'n 25.000 stuks.⁷² Tot slot kan worden vermeld wat de Britten medio 1944 van Strauch dachten: 'Korvetten Kapitein Strauch, at one time Leiter Eins Marine, Ast Niederlande, is an outstanding example of the type of officer at his worst [zakenlieden die tot officier waren benoemd]. For many years before the war he was in the tobacco business in Holland; during the latter part of this time he probably acted unofficially as an informant or talent-spotter for the Abwehr. Shortly after the invasion of Holland he took up the post of Leiter Eins Marine, with the rank of Korvetten Kapitein. His first act was to organize a network of agents of the vessels of the fishing fleet plying from the twin ports of IJmuiden and Scheveningen. In theory, these men turned in (first verbally at the conclusion of the voyage and later by wireless) valuable reports on the movements of Allied shipping and aircraft in and over the North Sea. In practice, since most of the fishing was done close inshore, the bulk of the reports was of negligible value. This was a matter of little concern to Strauch. He was able to obtain fishing licenses and supplies of fuel for those vessels which carried his agents and to deny them to those which did not. By this means he rapidly obtained a monopoly of the local fish trade, and by selling the produce on the black market through a Dutch commercial firm bought for the purpose, was able to realise a handsome income. It is

⁶⁵ AMJ CABR, J.A. Dijkstra. PV dd 1-7-1946, verhoor H. Klinkenberg.

⁶⁶ AMJ CABR, J.A. Dijkstra. PV dd 18-2-1946.

⁶⁷ AMJ CABR, P.N. van Beelen. PV dd 13-6-1947, verhoor Van Olst.

⁶⁸ AMJ CABR, P.N. van Beelen. PV dd 13-6-1947, verhoor Rosenbach. \ Volgens zijn vrouw is Rosenbach tot voorjaar 1942 lid gebleven en werd toen geschorst, omdat hij jood was. AMJ CABR, H. Rosenbach. PV dd 13-6-1947, verhoor T. van der Ven.

⁶⁹ AMJ CABR, H. Rosenbach. Resumé dd 6-8-1947 inzake Rosenbach.

⁷⁰ AMJ CABR, H. Rosenbach. PV dd 13-6-1947, verhoor F. Aus der Füntten.

⁷¹ AMJ CABR, P.N. van Beelen. PV dd 13-6-1947, verhoor Van Beelen.

⁷² AMJ CABR, P.N. van Beelen. PV dd 13-6-1947, verhoor W.J. van der Pluym. \ Op 1-1-1921 had de vader van Theo en Willy de Western Stores Supply Company opgericht, een eenmanszaak voor scheepsleveranties en im- en exporthandel. In de meidagen ging de zaak aan de Scheepmakershaven tijdens het bombardement verloren, evenals Willy's woning aan de Leuvehaven. Vader kreeg daarvoor een uitkering van 28.000 gulden en Willy 6.000 gulden. Willy nam vaders zaak op 1-7-1942 over. Voor die datum had Willy al een eigen zaak: 'Pluim & Söhne, Agenten für Western Stores Supply Co'. Een brief van die firma (dd 29-12-1941) werd afgesloten met de getypte tekst 'Pluim & Söhne' met daaroverheen de afdruk van een stempel met de tekst 'Pluim & Zonen, Scheepsleveranciers'. In de telefoongids van Rotterdam uit januari 1944 stond de vermelding 'Pluim & Söhne'. Theo's weduwe beweerde na de oorlog dat Willy 21.000 gulden (plus een gouden horloge) betaalde voor de overname; Willy en zijn vader ontkenden dat. Volgens Van Woerkom verkocht Willy grote hoeveelheden artikelen via Köchling aan de Wehrmacht. Na de oorlog leverde het onderzoek naar economische collaboratie te weinig op om maatregelen te nemen, waarbij het ontbreken van de boekhouding het grootste struikelblok was gebleken: die was volgens vader en Willy in 1944 door de Duitse politie in beslag genomen. Op 17-2-1947 werd besloten Willy van der Pluym onvoorwaardelijk buiten vervolging te stellen. AMJ CABR, W.J. van der Pluym. \ Rosenbach werd op 19-5-1948 voor economische collaboratie veroordeeld tot een internering gelijk aan de tijd die hij in voorinternering had doorgebracht: 7-5-1945 - 5-2-1948.

symptomatic of the slackness of Abwehr organization that this racket should have continued unhampered until the early part of 1943.⁷³

In verband met het qua gegevens betrekkelijk magere resultaat van Strauchs vissersvloot en zeer waarschijnlijk ook door Strauchs knoeierijen werd op bevel van Admiral der Nederlande Hoffmann de Außenstelle van Strauch in Overveen op 20 mei 1943 opgedoekt.⁷⁴ De afwikkeling van de activiteiten liep door tot september 1943 en Strauch werd op 1 september 1943 overgeplaatst naar Parijs.⁷⁵

Nogmaals Straater en Strauch

Op verzoek van Strauch maakte Straater begin oktober 1941 een reis naar Turkije voor het vergaren van economische gegevens.⁷⁶ Via Boekarest, waar hij zijn oude vriend Leo Steiger⁷⁷, de directeur van Philips sa Romana in Roemenië, ontmoette, kwam hij in contact met Otto Gassner, de zoon van de oprichter van het Turkse filiaal van de Nederlandse Bankunie in Istanbul. Philips had in landen als Tsjechoslowakije, Joegoslavië, Roemenië, Hongarije en Polen de grootste radiofabrieken.⁷⁸ Volgens Straater legde hij in Turkije allerlei contacten en gaf hij de Britse geheime dienst ter plaatse gegevens over Nederland. Voor zijn firma kocht hij 50.000 kilo tonijn in die later in Nederland werd gedistribueerd.

Begin 1942 reisden Straater en Strauch naar Boedapest, Hongarije.⁷⁹ Daar ontmoetten ze Gassner uit Istanbul. Strauch wist hem over te halen diens Abwehr-agent voor Turkije te worden. Later kreeg hij echter uit Berlijn te horen dat Gassner al voor een andere Dienststelle werkte, zodat hij hem niet mocht gebruiken.

In september 1942 reisden Strauch en Straater naar Portugal om daar nieuwe mogelijkheden te ontdekken. In samenwerking met de Verenigde Blikfabrieken en de nv Oost-Zee Handelsmaatschappij te Amsterdam werd in Lissabon een filiaal opgericht van de Hollandsche Crediet- en Agentuur Maatschappij, de Louiza Hollandeza⁸⁰; Straater had het over de Sociedade Luza-Olandesa Importação et Exportação.⁸¹ Straaters medevennoot in Lissabon was een zekere Willy Heim en commissaris bij de firma was een zekere Pinto Coelho die tevens commissaris was van de Banco Ultro Marino in Lissabon.⁸² Het filiaal kreeg als eerste de vertegenwoordiging van industriële producten van Lindes Teves Stokvis te Amsterdam. Na de oprichting werden er compensatie-transacties met Nederland afgesloten, waarbij conserven en zuidvruchten werden geruild tegen fietsen, vaten en freesmachines. 'Ongeveer 70 % van de in Nederland geïmporteerde conserven etc. waren bestemd voor de Duitse weermacht en 20 % waren bestemd voor de consumptie hier te lande.'⁸³ Vervolgens probeerde Strauch daar P.H. Beezhold (alias Hänschen⁸⁴) als Abwehr-agent te stationeren, maar dat liep volgens Straater stuk op Straaters tegenwerking.⁸⁵ Een andere verklaring is dat Strauchs Außenstelle had vernomen dat de Nederlandse legatie in Lissabon alle over de Spaans-Portugese grens komende jonge Nederlanders meteen wierf voor

⁷³ *A history of the German secret services and British counter-measures*, p. 17.

⁷⁴ AMJ CABR, J.A. Dijkstra. PV dd 25-7-1947, verhoor Edzard. \ Strauch noemde 1-9-1943 als datum van opheffing. AMJ CABR, P.J. Schipper. PV dd 20-11-1947, verhoor Strauch.

⁷⁵ (toevoeging EV): *Merkwaardig is dat een vergelijkbare ontwikkeling zich voordeed in België. G.H. Thomson, Haupt V-Mann van I Marine, had vanuit Nieuwpoort eveneens een 'vissersvloot' uitgebouwd, waarbij hij in contact stond met Köchling. Na malversaties werd de maatschap eveneens in mei 1943 opgedoekt (Verhoeyen, Spionnen aan de achterdeur, p. 330-340.*

⁷⁶ AMJ CABR, J.A. Dijkstra. PV dd 16-6-1946, verhoor Straater.

⁷⁷ Edzard verdacht Steiger ervan agent voor Ast Nederlande te zijn geworden. AMJ CABR, J.A. Dijkstra. PV dd 25-7-1946, verhoor Edzard. \ Er is geen CABR-dossier op naam van Leo Steiger gevonden.

⁷⁸ Philips; Ott, *45 jaar met Philips*, p. 99.

⁷⁹ AMJ CABR, W.A.J. Maarleveld. PV dd 7-12-1947, verhoor Strauch.

⁸⁰ Volgens Edzard was de firma onder de naam Socjdada Olandesa in september/oktober 1943 opgericht. AMJ CABR, J.A. Dijkstra. PV dd 25-7-1947, verhoor Edzard.

⁸¹ AMJ CABR, J.A. Dijkstra. PV dd 16-6-1946, verhoor Straater. \ Een andere variant was: 'Sociedade Luso-Olandisa Importação et Exportação Limitade'.

⁸² AMJ CABR, A.M.H. Straater. Afschrift brief dd 6-12-1946 van nv Philips aan Ministerie van Financiën.

⁸³ AMJ CABR, A.M.H. Straater. Afschrift brief dd 6-12-1946 van nv Philips aan Ministerie van Financiën. Waar het restant, zo'n tien procent, heenging, is onduidelijk.

⁸⁴ Het alias van Beezhold is uit: AMJ CABR, J.A. Dijkstra. PV dd 25-7-1947, verhoor Edzard.

⁸⁵ Er is desondanks een aanwijzing dat Beezhold in oktober 1943 in Lissabon is geweest. NA JUSLON, 14290. Cartotheekkaart P.H. Beezhold.

dienstneming in het Nederlandse leger in Engeland; iets dat Beezhold natuurlijk niet mocht overkomen.⁸⁶

Volgens Wilhelm Edzard, Strauchs tweede man, had Straater Beezhold aanbevolen bij Strauch.⁸⁷ Beezhold was midden 1942 via de dames Peekema met Straater in contact gekomen; in die tijd had hij geen werk of verdiende hij bij de KLM te weinig.⁸⁸ Op de Außenstelle kreeg hij les in scheepsherkenning en op Straaters kantoor administratieve vaardigheden. Onder het alias Jensen kreeg hij les van seininstructeur Cleff en in die tijd verdiende hij 300 gulden per maand.⁸⁹ Nadat besloten was hem niet in Lissabon te stationeren, ontstond het idee hem in Spanje in te zetten.

Strauch vertrok op 20 april 1943 naar Spanje om daar een Abwehr-post op te richten, een agentennetwerk dat, ingeval van een verbreking der diplomatieke betrekkingen en een daarop volgende uittocht van de Kriegsorganisation Spanien, onafhankelijk zou kunnen voortbestaan.⁹⁰ Berlijn ging hiermee akkoord. Na twee maanden kwam hij onverrichter zake terug. In de maanden september tot en met december probeerde hij het nogmaals, maar zijn opdracht kon hij weer niet uitvoeren.⁹¹ Eind 1943, begin 1944 werd hij daarom overgeplaatst naar Parijs.

Toen ze erachter kwamen dat Beezhold aan republikeinse zijde had meegevochten, leek zijn stationering in Spanje geen goed idee meer, vooral ook omdat Strauch er niet in was geslaagd een post in dat land te vestigen. Toch moet er ernstig worden getwijfeld aan Beezholds oud-Spanjestrijderschap als reden voor het niet laten doorgaan van diens plaatsing in Spanje. Bij het Nederlandse departement van Justitie bevonden zich een kleine driehonderd oud-Spanjestrijder-dossiers.⁹² De bezetter nam deze dossiers in maart 1941, vlak na de Februaristaking, allemaal door, naarstig op zoek naar communisten en anderszins verdachte personen. Er zat een dossier betreffende Beezhold bij en daarom mag worden aangenomen dat de Duitsers allang op de hoogte waren van zijn verleden.⁹³

Beezhold werd overgeheveld naar Gruppe I van Oberstleutnant Dähne en in mei 1944 ging hij bij de Crisis Controledienst werken.⁹⁴ Dit gebeurde mogelijk in het kader van camouflage, omdat hij ongeveer eind september 1944 in Dordrecht woonde waar hij van een zekere 'Konrad' (Conrad van I Marine) een zendontvanger en een bijzondere opdracht kreeg.⁹⁵ Als R-Netz-agent moest hij weerberichten gaan uitzenden. Uit zijn woorden is niet duidelijk op te maken in hoeverre hij daaraan heeft voldaan. 'Toen deze zender onklaar was – dit was ongeveer eind Januari – heb ik een andere gekregen, die echter ook spoedig daarna onbruikbaar was. Deze laatste zender is weer in orde gemaakt en ik heb er mee gewerkt tot ongeveer 5 à 6 dagen voor de capitulatie. Ik heb vele uitzendingen gemaakt, doch nooit werkelijke berichten doorgegeven. Ook heb ik nooit enig radiografisch contact gehad met mijn opdrachtgevers.' Het is overigens waarschijnlijk dat hij als R-Netz-agent eerder berichten over de geallieerden moest gaan doorgeven.

Na de bevrijding namen de Binnenlandse Strijdkrachten de zender in zijn huis in beslag. Op Beezholds arrestatie komen we onder *R-Netz-agenten van FAK 60 M 'Van Pelt'* nog terug. Hij werd op 6 mei 1947 voorwaardelijk buiten vervolging gesteld.⁹⁶

Via een zekere Roubeaud had Straater contact met Kapitanleutnant Hans Bendixen (alias Bertrand, Bertram en Dias), hoofd Ast Lissabon.⁹⁷ Dit is echter niet correct: hoofd KO Portugal was Major of Oberstleutnant Ludwig Kremer

⁸⁶ AMJ CABR, P.H. Beezhold. PV dd 25-7-1946, verhoor Edzard.

⁸⁷ AMJ CABR, J.A. Dijkstra. PV dd 14-1-1946, verhoor Edzard. \ Edzard was begin december 1942 bij Strauch in dienst gekomen. AMJ CABR, P.J. Schipper. PV dd 20-11-1947, verhoor Strauch.

⁸⁸ AMJ CABR, J.A. Dijkstra. PV dd 14-1-1946, verhoor Beezhold. \ AMJ CABR, P.H. Beezhold. PV dd 25-7-1946, verhoor Straater.

⁸⁹ Cleff vermeldde hem niet in zijn verhoor. \ AMJ CABR, P.H. Beezhold. PV dd 14-1-1946, verhoor Beezhold.

⁹⁰ AMJ CABR, J.A. Dijkstra. PV dd 25-7-1947, verhoor Edzard. \ TNA KV 2/267. Camp 020 interim report inzake Pheiffer, september 1945.

⁹¹ Strauch was ook betrokken bij een station in het Spaanse Algeciras dat het scheepvaartverkeer in de Straat van Gibraltar registreerde en de gegevens doorzond naar een speciaal kantoor van de KO in Madrid. De daarop gebaseerde inlichtingen werden draadloos verzonden naar Parijs, Berlijn en Rome.

⁹² Vuurmans, Oud-Spanjestrijders.

⁹³ AMJ Archief Oud-Spanjestrijders, no OS3. Beezhold was zo'n vijf maanden volgens eigen zeggen aan de frontlinies werkzaam geweest als fotograaf in dienst van een syndicaat van Spaanse arbeiders (CNT-FA1). Hij werd na zijn arrestatie in juli 1937 op 4-8-1937 het land uitgezet. \ Gezien Klinkenbergs gebruik van het woord 'vermeende' twijfelt hij abusievelijk aan Beezholds verleden als oud-Spanjestrijder. Klinkenberg, *Buitenlandsche Zaken*, p. 266.

⁹⁴ AMJ CABR, P.H. Beezhold. PV dd 14-1-1946, verhoor Beezhold.

⁹⁵ AMJ CABR, J.A. Dijkstra. PV dd 14-1-1946, verhoor Beezhold. \ AMJ CABR, P.H. Beezhold. PV dd 14-1-1946, verhoor Beezhold.

⁹⁶ AMJ CABR, P.H. Beezhold. Beslissing betreffende voorwaardelijke buitenvervolginstelling dd 6-5-1947.

⁹⁷ Volgens Buchheit (in *De Duitse geheime dienst*, p. 215) was Oberstleutnant Kener van Auenrode hoofd van de KO in Lissabon. Delmer noemt (in *The counterfeit spy*, p. 152) ene Schreiber als hoofd van de KO. J.J. Böckel vermeldde Von Kraemer-Auenrode als behorend tot de KO Portugal. SOMA AA 1312. Ondervragingsrapport inzake Böckel dd 6-12-1945.

von Auenrode.⁹⁸ Daar verkregen gegevens over de Duitsers zou Straater hebben doorgespeeld aan de Nederlandse illegaliteit die 'met een speciale radiozender contact' had met Van 't Sant in Londen. 'Deze zou mij speciale bescherming van de organisatie hebben toegezegd.' Ook zou hij in Lissabon contact hebben gehad met mevrouw Dacosta, een agente van het OSS, aan wie hij ook gegevens verstrekte.

In februari 1947 schreef S. Dacosta vanuit Lissabon dat Straater haar als medewerker van de Amerikaanse inlichtingendienst tijdens zijn reizen naar Portugal in september 1942, in mei 1943 en in november 1943 gegevens had verstrekt over de Duitsers, over Nederland en over wat hij te weten was gekomen over de Abwehr in Portugal en Spanje.⁹⁹

'After closest scrutiny by our instance those information proved to be reliable and extremely valuable.' Ze voegde nog de intrigerende passage toe: 'I should like emphasize the fact, that Mr Straater together with two gentlemen of our instance got into the japanese ambassade in Lisboa and produced to our instance a secret code of the japanese, which was of great help. Because he was of dutch nationality and travelling with the approval of the germans in Holland, he was in a position to get into the Ambassade of the Japanese, handing to our gentlemen a scetch, which helped us to the code.' Er is sprake geweest van verdonkeremaande kopieën van telegrammen (uit prullenbakken) van de Japanse militaire attaché in mei 1942 of eerder die door twee Portugese medewerkers van die attaché aan het OSS waren doorgegeven.¹⁰⁰ In april 1943 werd een gecodeerd bericht van de Japanse marine-attaché aan het OSS gegeven.¹⁰¹ Het kon gedeeltelijk worden ontcijferd, waarna het bleek te gaan om een code, waarmee niet al te geheim materiaal werd vercijferd. Om het geheim te waarborgen van het Amerikaanse succes bij het breken van een veel belangrijker code (Magic) werd het OSS in Lissabon medio 1943 opgedragen geen pogingen te ondernemen om Japans codemateriaal te bemachtigen. Het is niet aannemelijk dat Straater iets met het verkregen bericht te maken heeft gehad. Bovendien moet worden aangetekend dat agenten verkregen gegevens anders inschatten dan bijvoorbeeld het OSS zelf dat zou doen. Straaters mededelingen moeten met een flinke korrel zout worden bezien.

Op 2 december 1948 werd Straater voorwaardelijk buiten vervolging gesteld.¹⁰²

⁹⁸ TNA CAB 154/105. The German Intelligence Service and the war, ongedateerd, anoniem [Trevor-Rooper].\ Höhne, *Admiraal Wilhelm Canaris*, p. 375.

⁹⁹ AMJ CABR, A.M.J. van Huijstee. Brief dd 8-2-1947 van Dacosta.

¹⁰⁰ Brown, *The last hero*, p. 305-306.

¹⁰¹ NARA RG226 E210 B319 F4. Memorandum for general Magruder dd 13-12-1945 met bijlagen.

¹⁰² AMJ CABR, A.M.J. van Huijstee. Beslissing betreffende voorwaardelijke buitenvervolginstelling dd 2-12-1948.

- 'Sociedade Luso-Olandisa Importação et Exportação Limitada', 8
- Alph, 2
 Amstleven, 4
 Ariël, 3
 Ast Wilhelmshaven, 2
 Atlantic, 1
 Atlantic House, 1
 Banco Ulro Marino, 8
 Beelen, 7
 Beezhold, 8, 9
 Beijer, 2
 Bendixen, 9
 Bertram, 9
 Bertrand, 9
 Bücking, 3
 Bulang, 5
 Café Restaurant Atlantic, 1
 Camp 020, 3, 6
 Centrale Inlichtingsdienst, 3
 Cleff, 6, 9
 Coelho, 8
 Conrad, 1
 Dacosta, 9
 Dähne, 9
 de Hollandsche Crediet- en Agentuur Maatschappij, 8
 Dias, 9
 Dijk, 5
 Dijkstra, 3, 5, 6
 Doktor Rudi, 2
 Doorn, 4
 E 19, 6
 Edzard, 8
 Eijk, 6
 Emig, 2
 Es, 6
 Esbjerg 19, 6
 Faroek, 3
 Flohr, 2
 Furstner, 5
 Gassner, 8
 Gemmeke, 7
 Gerken, 7
 Gijsbert Karel van Hogendorp, 6
 Goemans, 2
 Grootveld, 6
 Guldemond, 1
 Hafenüberwachungsstelle, 1
 Hakkaart, 6
 Hänschen, 8
 Harster, 5
 Heim, 8
 Hetzsender Gustav Siegfried I, 5
 Huijstee, 2
 IJmuiden 111, 5
 IJmuiden 203, 5
 IJmuiden 209, 3, 6
 Jap, 4
 Jensen, 9
 Joppe, 4, 6
 Katwijk 110, 6
 Kaufmann, 4
 Kener van Auenrode, 9
 KO Spanien, 9
 Köchling, 1, 7
 Konrad, 2
 Konradt, 9
 Kraemer-Auenrode, 9
 Kremer von Auenrode, 9
 Lausen, 6
 Leenhoven, 5, 6
 Lindes Teves Stokvis, 8
 Loock, 1
 Loos, 4
 Louiza Hollandeza, 8
 Maarleveld, 3, 4, 5, 6
 Maatschap Hoogzeevisscherij, 6
 Magic, 10
 Meldekopf Alkmaar, 5
 Montaan Metaalhandel nv, 2
 Mos, 6
 Nederlandse Bankunie, 8
 Nordsee-Fischerei Gesellschaft, 2
 nv Oost-Zee Handelsmaatschappij, 8
 Olsen, 1
 Olst, 7
 OSS, 9
 Pagter, 4
 Parlevliet, 2, 6
 Pay, 3
 Peekema, 8
 Peulen, 1
 Philips sa Romana, 8
 Pinto, 3, 6
 Pluim & Söhne, 7
 Pluim & Zonen, 7
 Pluis, 2
 Pluym, 1, 3, 6, 7
 Poppel, 5
 Ratke, 1
 Rijn, 2, 6
 Rosenbach, 7
 Roubeaud, 9
 Sands, 6
 Sant, 9
 Schilp, 3
 Schipper, 1, 2, 3, 6
 Schreiber, 9
 Schultz, 4
 Schut-groep, 1
 Simon Bolivar, 3
 Sociedade Luza-Olandesa Importação et Exportação, 8
 Socjdada Olandesa, 8
 Springer, 6
 Steiger, 8
 Straater, 8
 Strauch, 1, 4, 6, 8, 9
 Sursum Corda I, 3
 Thompson, 6
 Torrey, 6
 Urk 143, 6
 Vader, 3
 Verenigde Blickfabrieken, 8
 Vermeeren, 4, 5
 Western Stores Supply Company, 7
 Wezelman, 5
 Woensel, 1
 Woerkom, 1, 2, 6

Y 223, 5
Zebralla, 4
zwemvereniging Het IJ, 7